

Theodosios Kyriakidis: Vatikan arşivlerinde Pontos Rum Soykırımı

Posted on 24/05/2017

2011 yazında, Gizli Arşivler Direktörü Kardinal Sergio Pagano, Vatikan'ın o sırada hazırlamakta olduğu ve Katolik Kilisesi'nin Gizli Arşivlerinin kamuoyuna sunulacağı Lux in Arcana başlıklı büyük bir sergiyi duyururken, Vatikan Arşivlerinde biriken belgelerden derlenen, Ermeni Soykırımı hakkında bir kitabın basılacağını da duyurdu.

Katolik Kilisesi'nin arşivlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan toplumlarının imhası konusunda raporlar ve bilgilerle dolu olduğu doğru. Vatikan'ın sayısız resmi arşivi (Archivio Segreto Vaticano, Propaganda Fide, Segreteria di Stato vb.) ve Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok şehrinde aktif olan Cizvitler ve Fransiskanlar gibi çeşitli tarikatların arşivleri, Hıristiyanların Jön Türkler ve Kemalistler tarafından maruz bırakıldıkları katliamlara, sürgünlere, yalan ve yıkıma dair ciddi göndermelerle dolu. Bu raporların, ister Latin isterse Doğu koluna ait olsunlar, esasen Katoliklerle ilgili olduğu da doğru. Arşivlerin büyük çoğunluğu Ermenilerle ilgili ve 1915'teki soykırımdan başka, hem 1894-6(1) döneminde hem de 1909'da gerçekleşen katliamlar üzerine kapsamlı raporlar var. Bu tanıklıkların misyonerlerin korumaya çalıştıkları tarafsız pozisyona rağmen yazıldıklarını göz önünde

bulundurmamak önemli. Siyasete karışmamak, üstleri tarafından sürekli altı çizilen bir talimattı ve ayrıca, misyonerlerin tarafsız tutumunu tanımış olan Avusturya konsolosu Kwiatkowski'ninki gibi birçok diplomatik mektupta da bahsi geçiyordu(2).

Bu giriş bölümünde, bu sunumda Karadeniz'deki Katolik misyonerlerin, Rumların Jön Türkler ve Kemalistler eliyle maruz bırakıldıkları zulümlere ilişkin tanıklıkları üzerinde duracağımızı belirteyim.

Katolik Kilisesi'nin Anadolu'daki misyonerlik faaliyetleri, İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmesinden sonraki ilk on yıllarda, erken bir tarihte başladı. İstanbul, İzmir ve diğer büyük şehirlerde sayısız misyonerlik kuruldu ve Anadolu'nun ve

Kafkasların derinliklerine ulaşmaya çalıştılar. 17. yüzyılda Trabzon'a yerleşme girişimleri başarısız oldu ama Gürcistan'da bir misyonerlik makamı kurmayı başardılar. Çarlık Rusya'sının Gürcistan'ı işgal ettikten sonra ülkeden sürdüğü misyonerler 1845'te Trabzon'a yerleştiler. Orijinal adı "Prefettura Apostolica delle Missioni di Trebisonda" olan misyon kısa sürede Karadeniz'de bir misyonerlik ağı ördü. Trabzon bunların içinde en önemlisiydi ve misyonun merkezi işlevi görüyordu. Samsun, Giresun, Erzurum'da büyük ve İnebolu, Sinop ve Tokat'ta ise daha küçük misyonerlikler kuruldu. Dolayısıyla, Katolik Kilisesi'nin misyonerlik faaliyetleri üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyasal durumu takip edecek ve Hıristiyanların koşullarına ilişkin bilgi toplayacak geniş ve önemli bir ağı vardı.

Birinci Dünya Savaşı öncesi

Hıristiyanlar ile Müslümanların bir arada yaşamasına ilişkin ciddi sorunlar Jön Türk devriminden bu yana zaten kaydedilmeye başlanmıştı. Ama Osmanlı İmparatorluğu'na

yayılmaya başlayan güvensizlik iklimini yoğunlaştıran şey, İttihat ve Terakki'nin 1913'teki darbesi ve liderlerinin otoriter davranışları oldu. 1913 yazında Trabzon misyonunun başı olan rahip Lorenzo "Trabzon'da üst düzey devlet yetkililerine yönelik tutuklamalar oldu ve geleceğe dair belirsizlik yaratan bir karmaşa söz konusu" diyordu. Bu gibi olayların bir kalkışma ile sonuçlanabileceğine dair korkusunu da belirtiyordu.(3) Öte yandan, Erzurum'da bulunan rahip Cirillo Zohrabian ise, Balkan savaşlarından sonra Makedonya'dan göçmek zorunda kalan Müslümanların bölgeye gelmesinin, Müslümanları Hıristiyan karşıtlığına yönlendiren dini ve etnik fanatizmi yoğunlaştırdığını yazıyordu. "Kafirler kutsal Osmanlı topraklarından defolsun" sloganı sık sık duyuluyordu. Ortam, yalnızca misyon için değil, bölgedeki tüm Hıristiyanlar için olumsuz bir geleceğe işaret ediyordu.(4)

Birinci Dünya Savaşı

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, durum dramatik şekilde değişti ve Türklerin Hıristiyanlara yönelik nefreti kabardı. Hıristiyanlar, onları ülkeden kovma zamanının sonunda geldiğini bağırarak Müslümanlar tarafından uluorta sataşmalara maruz kalıyorlardı. Sıradan halkın yarattığı olumsuz iklimin yanı sıra, Hıristiyanlara ve misyonerliklerine yönelik devlet tedbirlerinde de bir artış söz konusuydu. İlk önce 15 Eylül'de Türkiye Kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdı ve misyonlardan kendilerine kilise inşa etme izni veren resmî belgeleri, fermanları vb. göstermelerini istedi, aksi halde kiliselerine el konulacaktı. Dahası, Türkiye rahiplere, diyakozlara ve kiliselerde çalışanlara askerlik zorunluluğu getirdi ve Kasım sonu itibarıyla de muharip ülkelerin vatandaşı olan misyonerleri Türkiye'yi terk etmeye zorladı. Bu son tedbir nedeniyle, beş yüz rahip ve rahibe İstanbul'u terk etti.(5) Hıristiyan Okulları Kardeşleri (Fratelli delle Scuole Cristiane) ve Sisters of St. Joseph of the Apparition (Suore di San Giuseppe dell'Apparizione) gibi, Karadeniz'de faaliyet gösteren ve büyük oranda Fransız misyonerliklerinden oluşan tarikatlar tamamen ülkeden kovuldu ve tesislerine el konuldu.(6)

Kuşkusuz Ermeniler savaş sırasında en feci zulümlere uğradılar ve girişte de altını çizdiğim gibi, Vatikan Arşivleri bu olayları kapsamlı şekilde ele alıyor. Ancak misyonerlerin zulmün yalnızca Ermenileri değil tüm Hıristiyanları hedef aldığına dair kanaatlerini sık sık tekrar ettiklerinin altını çizmek önemli. Bu gerçek uyarınca, Fransisken misyoner rahip Riccardo Liebl, Apostolik Delege Angelo Dolci'ye yazdığı mektupta şunları söylüyor: "Jön Türkler'in Selanik'te 5-6 yıl önce gizli bir toplantıda karara bağladığı üzere, sadece Ermeniler değil, tüm Hıristiyanlar lanetleniyor."(7)

Savaşın sonuna doğru, misyon ve Pontos bölgeleri tamamen terk edilmiş görünüyordu her şey durumun daha da kötüleşeceğine işaret ediyordu. 24 Haziran 1918'de rahip Lorenzo hayal kırıklığı içinde şunları yazacaktı: "Karadeniz'in güneyindeki bu bölgede, herkes tarafından unutulmuş gibiyiz."(8) Birkaç ay

sonra, 28 Eylül'de Dolci ile konuşurken, Trabzon'daki devlet yetkililerinin eskisinden çok farklı davrandıklarını ve durumlarının daha da kötüleşmesinin muhtemel olduğunu söyleyecekti.(9) Gerçekten de, resmi makamlar Katolik misyonunun varlıklarına el koymaya çalıştı(10) ve genel olarak Trabzon'daki tüm misyon terk edilmiş görünüyordu.(11)

1919'da Kemal hareketinin ortaya çıkmasına dek Pontos Rumlardan özel olarak bahsedilmiyor. Katolikler o zamana dek Ermenilerden veya genel olarak Hıristiyanlardan söz ediyorlar. Bu, 1919 öncesinde Rumlara yönelik suçların büyük çoğunluğunun misyonerlerin çok az varlık gösterdiği veya hiç bulunmadığı Batı Pontos'ta işlendiği düşünülürse kolayca anlaşılır.

Rumların imhası

Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile birlikte, Pontos Rumlarının yoğun şekilde ve açıktan imhası süreci başladı ki misyonerlerin bu konuda birçok tanıklığı var. Başka kaynaklardan da bilindiği üzere, Trabzon'un Rus işgali sırasında Pontos'un Rum köylerinde yoğun zulümler yaşandı. Rahip Cirillo, tüm dini liderlerin Trabzon'un Fransız konsolosu Lèpissier'ye protestolarını ilettiklerini, onun da Türk valiyi bu zulümleri durdurmaya ikna etmeye çalıştığını rapor ediyor. Vali suçlamaları reddediyor ve Türk yetkililerin huyu olduğu üzere şunları söylüyor: "Müslümanlar Hıristiyan kardeşleri ile uyum içinde yaşıyorlar."(12) Dahası, yabancı güçleri savuşturma ve olaylardaki sorumluluklarını reddetme çabası içinde, Kemalistler Hıristiyanlardan Müslümanlarla uyum içinde olduklarına dair yazılı beyanlar almaya çalışmışlar.(13)

Sonrasında bir Ermeni Katolik Piskoposu olacak olan rahip Cirillo, soykırım olayları hakkında birçok önemli bilgi veriyor. Diğer şeylerin yanı sıra, komutası altındaki 600'e yakın Laz ile, çok sayıda cinayetin sorumlusu olan Topal Osman'ın Giresun'daki zulümlerini not ediyor.(14) 1920 yazı itibariyle siyasal durum tamamen değişiyor. Kemal iktidarını konsolide ediyor ve hareketine bağlı subayları İmparatorluğun büyük şehirlerine yerleştirmeyi beceriyor. O noktada Kemal, Fransız konsülü Lèpissier'den ülkeyi terk etmesini istiyor. Fransız diplomatın şehirden ayrılması ardından, Türklerin milli ve dini fanatizmi zirvesine ulaşıyor ve Kemalistler tamamen serbestçe hareket etme özgürlüğüne kavuşuyor.(15) Nisan 1921 başında rahip Cirillo Türk makamlarının Rumlara karşı açıktan zulme başladığını ve bağımsız bir Pontos devleti kurmaya çalışma suçlamasıyla Rum toplumunun sayısız önde gelenini hapse atıp idama mahkum ettiklerini bildiriyor. On altı yaş üzeri erkekler sürgüne gönderiliyor ve birçoğu açık ve yorgunluktan ölüyor.(16)

Lèpissier'nin ayrılması ile birlikte Kemal, Katolik misyonlarının kötü muameleye maruz kalmayacaklarını iddia etse de durum ve Türklerin öfkesi gerçeğin çok farklı olacağına işaret ediyordu. Misyonerler yalnızca Türklerin Ermenilere karşı haksızlıklarına, zulümlerine

ve cinayetlerine tanık olmakla kalmadılar, kendileri de devlet makamlarının otoriter davranışlarına maruz kaldılar. Başkalarının yanı sıra, Ermeni ve Rum Kızılhaç yetkilileri kaçmaya zorlandılar, dolayısıyla yerel nüfusa din ve milliyet farkı gözetmeksizin hizmet veren iki hastane desteksiz kaldı.(17) Devlet makamları tarafından Katoliklerin sürgünlerden muaf tutulacağına dair verilen vaatlere rağmen Rum Katolikler bile, tıpkı daha önce Ermeni Katolikler için olduğu gibi, zulümlerden paylarını aldılar.(18)

Papa Benedict XV'in Mustafa Kemal'e Hıristiyanların yaşamını ve onurunu koruması için yaptığı çağrı

Peki Katolik Kilisesi soykırım olaylarına nasıl tepki göstermişti? Papa Benedict XV (1914-1922), mali yardım göndererek ve İstanbul'da yetimhaneler açarak Hıristiyanlara bu zorlu dönem boyunca yardım etti. Ayrıca önce Jön Türklerin bakanlıklarını ve Sadrazamını, hatta daha sonra Mustafa Kemal'i sürekli protesto etti.

Papa özellikle de Hıristiyanların katliama uğratıldığı bilgisini aldığı anda ve onları kurtarmaya çalışırken, Mart 1921'de Kemal'e çağrıda bulundu ve ondan Kafkaslar, Küçük Asya ve Anadolu'daki Hıristiyanların can ve mal güvenliğini temin edecek olası en katı tedbirleri en kısa sürede almasını istedi.(19) Kemal, Papa'ya birkaç gün sonra "ırkı ve dini ne olursa olsun can güvenliğini sağlamak benim vazifemdir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin hakimiyeti ve nüfuzu altında yaşıyan tüm bölgelerden Hıristiyanlar tam sükunet ve barıştan faydalanacaktır"(20) şeklinde yanıt verdi. İstanbul'daki apostolik delege, yetenekli ve yetkin diplomat Angelo Dolci, [Papa'nın] bu talebin[in] Hıristiyanlara hiçbir fayda sağlamadığını açık bir içerleme ile söyleyecekti. Papa Kemal'e bu açıklama ile kamuoyunu sakinleştirme ve imha yolundaki eylemlerine cezasız şekilde devam edebilme fırsatı vermekten başka bir şey yapmamıştı.

Ancak Papa, zulüm altındaki Hıristiyanlar için çabalarına ara vermedi ve 18 Ağustos

1921’de Dolci üzerinden Kemal’e, ondan Samsun ve civar bölgelerdeki 5000 kadın ve çocuğun sürgün edilmesi emrini iptal etmesini isteyen bir mektup gönderdi.(21) Fakat Cirillo’ya göre, kamuoyunun tepkilerine ve Papa’nın çağrısına rağmen, işler o kadar rayından çıkmıştı ki evden çıkmak bile artık ölüm tehlikesi anlamına geliyordu. Her yerde terör ve yaklaşan katliama dair söylentiler vardı.(22)

Rumların Katolik makamlarına zulüm konusunda resmi protestoları

Tüm bu zulümler ve Pontos Rumlarının içinde buldukları çaresiz durum nedeniyle, Pontos Derneği Başkanı Dr. Thoidis, Papa dahil dönemin tüm Büyük Güçlerine bir yardım çağrısı yaptı. Mektubunda şöyle diyordu: “13-60 yaş arası Rumlar Anadolu’nun içlerine sürüldü, bunların çoğu yolda öldürüldü. Samsun civarındaki 70 köy talan edildi ve yakıldı. Samsun’dan 15.000, Giresun’dan 6000 ve Ordu’dan 14.000 kadın ve çocuk sürgüne ve dolayısıyla imhaya hazırlanıyor.”(23) 19 Ocak 1922’de, Batum Rum Komitesi Rumların katledilmesine ve sürgününe dair İstanbul’daki Rum Yüksek Komiserliği’ne bir şikayet mektubu gönderdi.(24)

Katolik misyonerlerin Rumların uğradığı zulümlere ilişkin tanıklıkları

Misyonerler tarafından Rumların uğradığı zulme dair alınan bilgiler, Kemal’in zaferinden sonra hem nitelik hem de nicelik olarak giderek arttı. 8 Mayıs 1922’de, misyon şefi rahip Lorenzo, Hıristiyanların ve özellikle de Rumların endişe verici durumunu ayrıntılı bir şekilde ele aldı: “Türkler tam bir orgazm içindeler ve Hıristiyanlara büyük bir düşmanlıkla yaklaşıyorlar. Trabzon’da Ermeniler halihazırda yok edilmiş durumda, Rumlardan ise yalnızca birkaç kadın ve çocuk kaldı. Samsun’da da birkaç yaşlı hariç hiç erkek kalmadı, iç

kısımlarda ise tüm Rum köyleri yıkıldı. Herkes öldürüldü ve köyler yalan edildi.” Rahip Lorenzo, Rumların diğer tüm şehirlerden daha çok acı çektiğini belirttiği Giresun’dan özellikle söz ediyor. Bunun sebebi ise adı çıkmış çete lideri Topal Osman’ın eylemleri.

Misyoner, Topal Osman için şöyle diyor: “Kırsal bölgelerde faaliyet yürütüyor, hiçbir cezalandırma ile karşılaşmaksızın cinayetler işliyor, yağma yapıyor ve yakıp yıkıyor. Devlet makamları ona karşı hiçbir şey yapamıyor çünkü herkesin boyun eğmek zorunda olduğu mutlak bir güce sahip. Grubu onunla aynı kumaştan yüz kadar adamdan oluşuyor ve Rumları şehirden sürüyorlar, birçoğunu öldürüyorlar. Kan akmadan geçen tek bir gün veya gece yok. Ansızın evleri basıyor, kadınları kocalarından, çocukları ana kucağından çekip alıyor ve gözünü bile kırpmadan anında öldürüyor. Böylesine cani ve gaddar bir adam savaştan önce basit bir kayıkçıdan başka bir şey değildi. Türk hükümeti ise onu destekliyor ve Müslüman nüfus onunla gurur duyuyor.”(25)

Birkaç gün sonra, 14 Mayıs 1922’de, rahip Lorenzo içinde buldukları durumun hiç iyi olmadığını söyleyen bir başka mektup daha yolluyor. “Türk fanatizmi kontrolden çıkmış durumda ve zincirinden boşanmışçasına ifade ediliyor. İnebolu, Samsun ve Giresun’da yaşlılar, kadınlar ve çocuklardan başka Rum kalmadı. Trabzon’da zulüm daha yavaş ilerliyor ama her hafta erkekler gruplar şeklinde Erzurum üzerinden çoğunun açlık ve hastalıktan öleceği iç bölgelere sürgün ediliyorlar.” Misyoner Rum nüfustan geriye ne kaldıysa kurtarmak için Papa’nın Kemal’e müdahale etmesini istiyor. Katolik Kilisesi’nin Hıristiyanları korumayı başarması halinde prestijinin olağanüstü artacağını ve bunun Ortodoksluktan Katolikliğe geçişe yol açabileceğini söylüyor.(26)

Ancak Katolik misyonerlerin, mektuplarının Türklerin eline geçebileceğinden korktukları için raporlarında özellikle ihtiyatlı oldukları not edilmeli. Örneğin, misyonun başı rahip Lorenzo 30 Mayıs 1922 tarihli mektubunda şunları belirtiyor: “Lütfen cevap vermek için veya başka bir sebeple mektubumdan söz etmeyin. Türklerin gözü üzerimizde ve sanılandan daha kurnazlar. Gazetelerde kendi eylemleri ile ilgili çıkan her şeyden haberdar oluyorlar.

Böyle bir rapor yazdığımdan haberleri yok gibi. Olsa hayatıma mal olabilir.” Raporunu bitirirken, terör koşulları altında yaşadıklarını ve Yunan-Türk Savaşı devam ederse başlarına ne geleceğini ancak Tanrı'nın bileceğini söylüyor.(27)

Dramlarının son aşaması

Küçük Asya cephesinin çökmesi ve Türk askerlerin İzmir'e girişi ile birlikte Pontos'ta kalan Hıristiyanlar sonlarının geldiğini anladılar. Rahip Cirillo yeni vali İshan Bey'in gelişinin Hıristiyanların en kötü kabuslarını doğruladığını yazıyor. Şehrin diğer önde gelenleri ile birlikte onu kutlamak için koşan Rum delegasyonuna hakaretler eden vali, kalan Rum ve Ermenilerin on beş gün içinde sürgün edilmelerini emretmiş.

Zorla sürgün haberi duyulur duyulmaz, Rum evleri ile mallarının yağma edilmesi başlıyor. Rahip Cirillo'nun belirttiği üzere, misyonerlerin günlük meşgalesi ölüleri gömmek haline geliyor.(28) 1922 sonunda, Pontos Hıristiyanları neredeyse tamamen imha edilmiş. Cesarano Şubat 1923'te Vatikan'a gönderdiği bir mektupta, Kasım 1922'den bu yana Pontos bölgesindeki Hıristiyan nüfusun tamamen boşaltıldığını yazmış.(29) Bu yüzden 1923'te Lozan'da imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması 1.200.000'den fazla Rum'dan yalnızca 188.000'ini ilgilendiriyor. Kurtulanların çoğu zaten Yunanistan'a kaçmış. Pontos Rumlarının kaderine dair önemli ayrıntılar içeren rahip Cirillo'nunki gibi, durumu anlatan daha birçok mektup var. 22 Aralık 1922 tarihli bir mektupta, Pontos kadınlarının kahramanlığından ve genç kızların dini bütünlüğünden övgüyle söz ediyor: “Tüm bu saygın duruş, Kemal hükümetinin bu bölgelerde organize ettiği sistematik sürgünlerle yokoluşa mahkumdu. Çeteler ve askerler, binlerce taciz, kaçırma ve saldırı ile, Hıristiyan nüfus için yaşamı imkânsız kılıyor. Şu ana dek 5000 kişi gitti ve orada halen bunun üç katı var, yanlarında hayatta kalmalarını sağlayacak hiçbir şey olmaksızın sürgüne gönderiliyor, belirsiz bir sona mahkûm ediliyorlar. Yine de inançlarını ve korkunç tehlike altındaki onurlarını korumak için, ölümü tercih ediyorlar.” Trabzon şehrinden, onun geçmişte nasıl büyük bir Hıristiyan şehri

olduğundan ve halen 300 kilise ve şapelin bulunduğundan söz ederek devam ediyor: “Artık hepsi camiye dönüştürülmeye veya kutsallığı bozulmaya mahkûm.”

Mektubun amacı bölgedeki Hıristiyanlar için kamuoyunun, özellikle de Papa’nın ilgisini ayağa kaldırmak. Rumların her türlü yardıma minnet duyacağını ve böylesi bir hareketin mezhep bölünmesinin temel sebebi olan önyargıların aşılmasına yardımcı olacağını yazıyor... Ayrıca, Rum nüfusa yardımın kısa bir süre içinde gelmesi gerektiğinin de altını çiziyor ama Türklerin tepkisinden korktuğu için cevaplarında bundan söz etmemelerini istiyor. Yardımı Trabzon Rumlarına dağıtma niyetinde olduğunu söylüyor ve bundan mektupta bahsetmemelerini bir kere daha tekrarlıyor çünkü: “Türkler Rum davasını desteklediğimi düşünerek beni ortadan kaldırırlar.”(30)

İki gün sonra, 24 Aralık 1922’de, rahip Cirillo, Fransisken tarikatı genel süpervizörü Giuseppe Antonio’ya yeni bir mektup yolluyor. Mektupta Trabzon’daki diğer rahiplerle birlikte, yalnızca Katoliklere değil, özellikle de Ortodoks kardeşlerine yardımcı olabilmek için ellerindeki zayıf güçle didindiklerini yazıyor: “Ortodoks kardeşlerimiz, sırf Hıristiyan oldukları için korkunç bir zulüm altındalar. İnançları onları Kilisenin üyesi kılıyor ve hiç kuşku yok ki onlar gerçekten şehitler.” Raporunu tamamlarken bu mektuptan söz etmemelerini ve sadece genel olarak gönderilecek mali yardım konusunda yazmalarını bir kez daha vurguluyor: “Misyonun fukaraları için; Rumlardan hiçbir şekilde söz etmeyin.”(31)

Çeşitli Katolik arşivlerinin araştırılmasının sadece ilk sonuçlarına dayanan bu sunumu tamamlarken, bu belgelerin yayınlanmış başka diplomatik arşivlerden zaten bildiklerimizi doğruladığını belirteyim: Pontos Rumlarının yerlerinden edilerek imhası, hiçbir askeri gerekçe ile meşrulaştırılamayacak bir şekilde, sırf Jön Türklerin ve Kemalistlerin milliyetçiliğinin kabarması yüzünden, sistematik ve organize biçimde gerçekleştirildi. Yani, bu arşivlerin incelenmesinden, olayların tam bir imha girişimi olduğu, pratik olarak Anadolu Hıristiyanlarının tamamen yol edilmesini amaçladığı anlaşılmaktadır. Taner Akçam’ın da Osmanlı arşivlerine dayanan kendi çalışmaları ile gösterdiği üzere, plan Anadolu’nun dini ve

etnik homojenizasyonu idi.

Bu spesifik döneme ilişkin arşiv belgeleri yakın zamanda yayınlandı. Bkz, Georges-Henri Ruysen, *La questione armena. Documenti dell'archivio segreto vaticano (ASV). vol. 1*, Rome, 2013 ve Georges-Henri Ruysen, *La questione armena 1894-1896. Documenti della Congregazione per le Chiese Orientali* (ACO) vol. 2, Rome, 2013.

Polychroni Enepekidi, *Genocide in the Black Sea, diplomatic documents from Vienna (1909-1918)*, Thessaloniki 1996, (Yunanca) p. 254-5.

ASV, Arch. Deleg. Turchia, 87, fasc. 417, p. 167rv, p. Lorenzo, Trebizond, June 16, 1913.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, *A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1*, In *Asia Minore*, Palermo 1965, p. 256-7.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, *A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1*, In *Asia Minore*, Palermo 1965, p. 265-7.

ASV, Arch. Deleg. Turchia, 119, fasc. 674, p. 2r, 3r, 4r ve "Dal secolo XVI i Cappuccini sono presenti" στο *I Cappuccini Parmensi in Turchia*, Parma 1972, p. 36-7.

ASV, Arch. Deleg. Turchia 101, fasc 527, p. 88r-89v, p. Riccardo Liebl to mons. Angelo Dolci, Constantinople, March 3, 1916. Ayrıca bkz. ASV, Arch. Deleg. Turchia 113, fasc 602, p. 278r-280r.

ASV, Arch. Deleg. Turchia, 104, fasc. 544, p. 56r-57v, p. Lorenzo to unnamed recipient, Trebizond, June 24, 1918 ve ASV, Arch. Deleg. Turchia, 114, fasc. 604, s. 170r-171r, p. Lorenzo to mons. Dolci.

ASV, Arch. Deleg. Turchia, 114, fasc. 604, p. 355r-356r, Apostolic Delegate, October 18, 1918 ve ASV, Arch. Deleg. Turchia, 104, fasc. 544, p. 69r, p. Lorenzo to unnamed recipient, Trebizond, September 28, 1918.

ASV, Arch. Deleg. Turchia, 114, fasc. 604, p. 355r-356r, Apostolic Delegate, October 18, 1918 ve ASV, Arch. Deleg. Turchia, 104, fasc. 544, p. 69r, p. Lorenzo to unnamed recipient, Trebizond, September 28, 1918.

Clemente da Terzorio, *Le Missioni dei Minori Cappuccini, sunto storico*, vol. VII, *Turchia Asiatica*, Rome 1925, p. 404-6.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1, In Asia Minore, Palermo 1965, p. 330-31.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1, In Asia Minore, Palermo 1965, p. 342-3 ve Tarsicio Succi da Verica, Trebisonda, Porta d'Oriente, Istanbul 1973, p. 150. Gerçekten de, Erzurum Kongresi'nden sonra (23 Temmuz), yeni vali Kazım 28 Ağustos 1919'da Trabzon'a geldi ve Hıristiyan önde gelenlerden beyanları imzalamalarını istedi.

Bu raporda misyon boyunca uğranılan çok büyük maddi kayıplardan ve Ermenilerin uğradığı total imhadan söz ediyor. Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1, In Asia Minore, Palermo 1965, p. 344-6. Topal Osman'ın keyfi eylemleri için bkz. s. 362-3.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1, In Asia Minore, Palermo 1965, p. 360-2.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1, In Asia Minore, Palermo 1965, p. 371-3.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1, In Asia Minore, Palermo 1965, p. 361-5 ve Tarsicio Succi da Verica, Trebisonda, Porta d'Oriente, Istanbul 1973, p. 151.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1, In Asia Minore, Palermo 1965, p. 365-6.

Mario Carolla, La Santa Sede, p. 62, document 98.

Mario Carolla, La Santa Sede, p. 62, document 99.

ASV, Turchia, Dolci. Busta I. F.: Amzione Mgr Dolci, Telegrammi 1921. Telegram August 18, 1921, Mons. Dolci to Moustafa Kemal. Papa'nın Hıristiyanlar için gösterdiği çabalar ciddiydi ve 24 Mart 1923'te Yunan gazeteleri bile onun rolünden olumlu bir şekilde söz ettiler. Bλ. ASV, Arch. Deleg. Turchia 116, fasc 619, p. 53r-54r.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1, In Asia Minore, Palermo 1965, p. 372-4.

Konstantinos Emm. Fotiadis, The Genocide of the Greeks of Pontus, 7th vol., Thessaloniki

2003, p. 354-5 ve Konstantinos Emm. Fotiadis, *The Genocide of the Greeks of Pontus*, 12th vol., Thessaloniki 2003, p. 386-7. (Archivio Segreto Vaticano, Asia 151, 25.7.1921).

ASV, Arch. Deleg. Turchia, 116, fasc. 613, p. 4r, 5r. Türk milliyetçilerinin Trabzon sınır bölgesindeki Rumlara karşı zulümlerinden söz eden bu mektup Rum Yüksek Komiserliği tarafından apostolik delege Dolci'ye yönlendirilmiş. Bkz, ASV, Arch. Deleg. Turchia, 116, fasc. 613, p. 3r, Haut Commissariat de Grèce to the apostolic delegate Angelo Maria Dolci, Constantinople, Februaray 16, 1922. Yukarıdaki belgeyi tamamlayıcı şekilde, Kemalist makamların Kasım 1921'de Zonguldak'ın tüm erkek Rum Ortodoks nüfusunu sürgün ettiği belirtiliyor. Bkz. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 115, fasc. 612, p. 29r-30r, Note. Öte yandan ve aynı zamanda, Vatikan'a Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal'in Vatikan Devlet Sekreteri Kardinal Gaspar'a Rumlara bağımsız Pontos ilan etmek için örgütlenip silahlandırıldığına dair suçlamalarla dolu çelişkili raporlar da ulaşıyordu. Bkz. Konstantinos Emm. Fotiadis, *Der Genozid an den Pontosgriechen*, Thessaloniki 2003, vol. 12, 12, pp. 384-386. (Archivio Segreto Vaticano, Asia 151, 25.7.1921).

AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1908-1930) fasc. II, p. Lorenzo to unnamed recipient, Trebizond, May 8, 1922.

ASV, Arch. Deleg. Turchia, 115, fasc. 612, p. 26rv, p. Lorenzo, Missions des RR. PP. Capucins de la Mer Noir, to unnamed recipient, Trebizond, May 14, 1922.

AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1908-1930) fasc. II, p. Lorenzo to unnamed recipient, Trebisond, May 30, 1922.

Fra Cirillo Giovanni Zohrabian, *A servizio dei fratelli, memorie di vita Missionaria, parte 1*, In *Asia Minore*, Palermo 1965, p. 383-5. Ayrıca bkz. Markos N. Roussos-Milidonis, *Franciscans Capuchins*, Athens 1996, p. 447.

ASV, Turchia, Dolci. Busta I. F.: Amzione Mgr Dolci, Telegrammi 1921. N. 125, Telegramma 21 febbraio 1923, Mons. Cesarano to Card. Gasparri.

AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1908-1930) fasc. II, p. Cirillo da Erzerum to unnamed recipient, Trebizond, December 22, 1922. Mektubunu tamamlarken, mektubu yazarken eline ulaşan bir bilgiyi veriyor: Topal Osman Ağa, Giresun'un tiranı, İstanbul'dan dönüşü üzerine, İnebolu'daki yetkili makamlardan 50 adam istiyor. Bunların

25'ini bir buharlı geminin kazanına atıyor, diğeri 25'ini ise denize.

AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1908-1930) fasc. II, p. Cirillo da Erzerum to p. Giuseppe Antonio, general minister of Minori Cappuccini, Trebizond, December 24, 1922.

Çeviri: Serap Şen

İlk kez yayımlandı:

<https://dunyadanceviri.wordpress.com/2017/05/24/vatikan-arsivlerinde-pontos-rum-soykirimi-dr-theodosios-kyriakidis/>

Kaynak: Theodosios Kyriakidis'in 2015 Üçüncü Uluslararası Holokost ve Soykırım Çalışmaları Konferansı'nda yaptığı The Vatican Archives reveal the Pontic Greek Genocide başlıklı sunum.